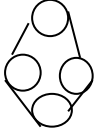

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Noveba 04:2018 Penitiko 23 [Pentecost 23: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu

cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola oqo, na Ruci: Ena daumaka mo wilika kece nai vola ena wase 1-4 ka ni rua tiko nai Vaqa enai vola oqo nei Ruci]. **Ni da goleva na Ruci ena daumaka meda raica mada nai vakarau ni volavola enai VT me baleta nai tukutuku ni veigauna [history]. Matai:** Na vulici ni nodra bula na tamata [personalities] me vaka na tui, liuliu ni mataivalu, na vuku kei ira na vakavuna na veika me yaga ki na bula. **Rua:** na vulici ni nodra bula na matatamata [peoples]. Ko ira na yavusa yadua se dua na mata tamata, me vaka eke ko Moape kei Isireli. **Tolu:** Nai vakarau ni bula ena vuku ni veika e yaco ka tara na vanua kei na bula ni vanua, e rawa ni vakavuna na toso ki liu se vakavuna na leqa [study of patterns]. **Va:** Na vulici ni naki ni veika e yaco. Na nodra bula na tamata, veiliutaki, lewe ni vanua, na veibataki ni vakasama e curu mai me vukea na bula torocake se na veivakasama e taurivaki me veivuke, ia sa vakavuna na leqa kei na rusa [study of purpose]. Ena vukei keda na vakasama e cake ena golevi ni vola oqo; nai talanoa ni so na tamata rogo, nai tekivu ni dua na uma tamata, nai naki ni talanoa nida wilika kei na kena yaga vei keda. **Ena Ruci, meda tekivu mada e Moape: 1. O cei o Moape [Moab]? E na nodra wase vanua ko Eparaama kei Lote e okati me nei Lote na**

vanua ko Moape [Vakatekivu 13, 14 etc;]. Ena Vakatekivu 19:37-38 eda wilika kina e rua a luvei Lote gone yalewa [erau vakalaveni ga vei tamadrau o Lotesega nida tokona ena gauna ogo na bula vakakoya] ka luvedrau ko Moape kei Amoni; e rua na tamata ka yaca ni rua na matanitu ena gauna koya: Moape kei Amoni. Na vanua ena tokalau [east] ena yasa ni Waitui Mate [Dead Sea] ena gauna ogo na vanua vakaJoritani [Jordan].

2. Taumada, eda kila ni rua ga nai vola enai VT erau tukuni kina ni vakatokai vei rau e rua na marama, ko Ruci [Ruth] kei Esiteri [Esther]. E rau vola se sega, e sega ni bibi ena nodrau nanumi kina e rua na yalewa se marama. Meda dikeva ga vakatotolo nai vola nei Ruci ni bera ni golevi na veitikina ena macawa ogo [1:1-18] kei na macawa mai muri [wase 3-4]. Nai vola nei Ruci e tarava yani na Dauveilewai -'judges' e kau mai na vosa vakaKirisi 'kritai', se Latini na 'judex' ka vakatokai me yaca ni vola ogo. Ena vosa vakaIperiu na 'sohofet' sa matata enai VTM ni dusia e dua ga na Turaga ni Lewa [se Marama ni Lewa], sai Koya na Kalou [Dauveilewai 11:27]. Ko ira na Dauveilewai, e rairai ni dodonu ga mera vakatokai ko ira na 'Dauveivakadodonutaki,' se ena vosa ni gauna ogo ena 'Information Technology [IT], na 'troubleshooter' ko ira mera walia na leqa.

3. Na Ruci, sa nakiti me tarava na Dauveilewai; sa dusia vei keda e dua na rai vou ni vakasama ni Dauveivakadodonutaki [positive rather than negative solutions]. Sa tekivu nai vola enai yatuvosa, 'Ia ena gauna era sa lewa kina na dauveilewai..' [FOV] se 'Ena gauna era liutaki Isireli kina na dauveilewai..' [FNV] se 'Ni bera nira veiliutaki na tui e Isireli... [CEV], sa matata sara na vanua kei na gauna e ra veiliutaki se veiqaravi kina na Dauveilewai. Nai talanoa totoka kei Ruci na marama ni Moape, sa donumaka na gauna dredre ni Dauveilewai [1375-1050 BC/BCE], ia e vakanamata yani ena dua na gauna vou sa yalataki. E talei ni da raica na kena duidui: Dua. Dauveilewai e okati kina e levu nai talanoa, ia ko Ruci e vica ga, dua ga na vuvale ni Isireli; Rua. Dauveilewai e dua nai vola levu enai VTM, ia ko Ruci ai vola lailai taudua; Tolu. Dauveilewai sa okati kina ko Isireli taucoko; ia ko Ruci sa baleta ga edua na koro lailai; Va. Na Dauveilewai e okati kina nai talanoa ni 200 vakacaca na yabaki [vica vata nai tabatamata], ia ko Ruci e baleta ga nai talanoa ni dua nai tabatamata. [Meda vakacuruma ga e ke na vakasama cecere ka ni otioti ni Dauveilewai ogo enai VTM sa vu mai kina na Dauveilewai Levu ka kawa nei Poasa kei Tevita, ko Jisu Karisito].

4. Na Dauveilewai eda goleva tiko sa kune kina na veivakamatei, na kucu yalewa, na yalewa dautagane ka varomusuki na yagona, veivaluvaluti vakaveiwekani, kei

na bête lawakica. [Ena wilivola ni Siga Tabu, eda a vulica kina nai talanoa me baleti ira ga eso me vakataki Samisoni, Tepora, dua na marama, ka vakanadakui kina na veika sa vakaraitaki e cake]. Mai na 4 ga na kilomita [2 na maile] ena vanua vakaPenijamini, e tarava na yasana vakaJuta ka tukuni kina nai talanoa oqo kei Ruci, e sega sara ni kune kina e dua na ka ca. E ya ga na wase ni vola nei Ruci; wase 1-2, nai matai ni vica na tikina na biu vanua kei na mate ena vuvale ka tarava ka tara nawase ni vola ruarua nai talanoa ni rua na marama e dredre me rau veitawasei; ena wase 3-4 sa baleti rau e rua na turaga dokai, dauloloma ka rogo na nodrau bula, kai liuliu kilai ena koro. E na vica na tikina ena otioti ni wase [4:17-22] qai tukuni kina na kawa nei Poasa me yacovi Tevita...sa nakiti koya. Ko iratou na lewe tolu oqo-Naomai, Ruci kei Poasa- nai ka va ga eda kila na Kalou, e no kina na uto ni vola oqo.

I. Ruci 1:1-18: [wilika taucoko na wase 1 kei na 2]: 1: Meda raica nai vola ka tuva me vakaoqo: 1. Nai matai ga ni 5 na tiki ni vola, sa tukuni kina na vuvale ea lako yani ena leqa ni vaqara bula ena vanua liwa [refugee], ena kena vosa ena gauna oqo. E sega ni kune enai vola oqo ni ratou masulaka taumada na nodratoui lakolako, ia eratou a lako ga yani ena nodratou lewa kei na nanuma vakatamata, se ena vuku ni leqa ea yaco. Sa sega na vakarorogo *Vua na Kalou*. Ea tekivu me tukuni na lauqa levu ea yaco mai Isireli, sa kauti iratou na nona veitinani [Naomai, luvedrau tagane ko Maloni kei Kilioni] ko Elimeleki ki Moape me vaqara bula baleta ni a rogovaki ni tu kina na kakana. *Nai lakolako vaka ‘refugee,’ se curu vanua [asylum seeker], nai tekivu vou ena vanua tawa kilai, tauyavu na veiwekani vou, vosa vou, nai tovo vou ka bula ena vanua vou, e sega ni ka rawarawa.* Ia sa tu talega na veiwekani makawa sara ka ni ratou vu mai vei rau na veitacini ko Eparaama kei Lote. Sa rawa talega meda siqema, ena vakasama vakaJiu, na vu ni leqa sa baleta ga na nodra sega ni dina Vua na Kalou ko Jiova, se na nodra talaidredre, era sa totogitaki kina se vakavulici. Na vuvale nei Elimeleki sa dodonu ga me ratou vuli mai nai talanoa kei Eparaama, Aisake kei Jekope ni ra lako tani mai na vanua ea solia vei ira na Kalou [400 vakacacana na yabaki mai na nodra tiko bobula mai *Ijipita*], me la’ki vaqara bula, sa macala ni dau yaco ga kina na leqa. Eratou a lako takoso ga yani vaka ki na taikadua ni Joritani kei na Waituimate [Dead Sea]. Sa ka ni rarawa ni sa laki mate ko Elimeleki, na tama ni vuvale ka bula tikoga ko Neomai kei rau na gone tagane. **II. Na leqa e tara na bula nei**

vugoi Ruci: Erau a qai la'ki vakawati na luvedrau tagane, ko Maloni kei Kilioni vata kei rau na goneyalewa ni Moape ko Ofa kei Ruci. Sa daumaka ko ya, ia sa tara na vuvale e dua na leqa vakaitamera. Erau sa mate talega na cauravou ko Maloni kei Kilioni ka sa macala ni ratou sa mate kece na veitamani [sega ni bau tukuni na vu ni mate]. Sa qai vo ga ko Neomai kei rau na vugona, ko Ofa kei Ruci. Ena draki ni bula vakaJiu, sa vakaloloma sara na bula ni sa mate na turaga, se tagane ni vuvale; sa yacova iratou na veivugoni nai tutu vakayada. Sa qai vakatolutaki na leqa sa tara na nodratou bula, se na vuvale. Sa rawa me da vakadinadinataka talega ena noda bula vakaveiwekani vakaViti ni dauyaco na leqa vakaoqo ena vuvale, sa dua na leqa vakaloloma, se tara sui. Ni sa rogoca ko Neomai ni sa vakasaututaki Isireli tale na Kalou ena vuata, sa lomana me sa lesu tale ki nodratou koro ko Peceliema. Me ia tale na lesu ki vanua! Sa vakasalataki rau na vugona merau tikoga ka vakaqara watidrau ka ni rau sa gone ga. Ke sa ma ni yaco me vakaluvani tale, erau sa na qase na gone yalewa ni Moape, ka sega kina ni rawa me ciqomi na vakanananu meratou sa lesu vata. Ena vuku ni leqa sa yaco, sa rarawa vakalevu ko Neomai [vakaIperiu ko 'Marau' se 'Reki']; sa lutu na yagona, sa totolo nona qase mai, ka kaya, ni sa yaco ki Isireli me sa yacana ko 'Mara' [VakaIperiu 'Rarawa']. 1. Sa digitaka ko Ofa me sa tikoga, ia ko Ruci sa digitaka me salavata kei na vugona. *Na digidigi nei Ofa sa vakavuna me yali vakadua kina na yacana enai tukutuku ni veigauna, ia na digidigi nei Ruci sa volai enai tukutuku ni veigauna. Ko Ruci, na wati Poasa [wekai Elimeleki], ko Poasa na tinana ko Reapi [reapi vaIperiu na 'dautagane' na yalewa ni Jeriko – Josua 2:1ff], Opeti, Jese, Tevita, sa vu mai kina ko Jisu Karisito, na Noda Turaga kai Vakabula [Maciu 1:5]. Na digidigi nei Ruci sa yaco me tiki ni nona lewa na Kalou ena cakacaka ni nona veivakabulai. Sa dua dina na tikina bibi na noda digidigi donu. 2. Na dina nei Ruci vua na vugona: E goneyalewa rairai totoka ko Ruci, e loma e sau talega, e yalo dina, ka dauvakarorogo. E laurai vua na yaloqaga, me vaka ni bolea na veika dredre e tu e matana, biu vanua, na wekana me salavata kei vugona ki na vanua vou. Na yalo ni gone yalewa vakaoqo era taleitaka na turaga se tagane me vakawatitaki. Sa vakadeitaka ko Ofa me sa tikoga, ia ko Ruci sa gu ga me lakovata kei Neomai ka cavuta kina na yosa rogo levu ni loloma dina, “*Mo kakua ni cikevi au me'u laivi iko, ka me'u lesu me'u kua ni muri iko; ni'u na lako ki na vanua ko sa lako kina; ia na vanua ko tiko kina, kau na tiko talega**

kina: ia na kai nomu era sa kai noqu, na nomu Kalou talega ena noqu Kalou: ena vanua ko mate kina, ka'u na mate kina, ka'u na bulu talega kina: me cakacaka vakaoqo vei au ko Jiova, ka vakaikuritaka talega, kevaka sa tawasei kedaru e dua na ka tani, na mate duaduaga” [16-17]. Ena vosa vakaIperiu na ‘ahava,’ se vaKirisi ‘agape’ ‘loloma’ [love], kei na yalodina ka talairawarawa [loyalty], erau vosa veivolekati sara ka veireguci. Na loloma e sega kina na yalodina kei na talairawarawa, e sega ni loloma dina ko ya. *Sa vaka ko ya na loloma dina vaKalou.* Sa rawa meda kaya talega ni nona vosa ni vakabauta e dua na marama kai matanitu tani, ka sega ni Jiu, ka sa voqa kina vei keda na nodra vakabauta eso na marama ena gauna nei Jisu [Marika 7:24-30; Maciu 15:21-28; Joni 4:1ff] kei na gauna oqo. 3. Na Dauveivueti, ko koya na turaga e vakaraitaka na loloma dina vei Ruci; E rua na turaga dauloloma ka rogo, ko Poasa, kei koya ena qai yaco me tui mai muri, ko Tevita. Na turaga vinaka ko Poasa, ka kilai ena nona dauloloma ka dauveikauwaitaki. Sa vakatarai vei ira na dravudravua mera tomika na vovo ni witi se sila era vakalutuma na dautatamusuki. Ia, e ke sa vakarota ko Poasa me vakalutumi eso na witi se sila ka me qai mai tomika ko Ruci. Sa levu sara kina na veika sa mai rawata ko Ruci. E na lawa vakaLivai ni vakawati: Ena yabaki ni Jiupili [oti e 50 na yabaki], sa dausuka tale nai yau se qele vei koya ea nona ena 50 na yabaki sa oti, ko ya me soli vua na turaga ke bula tiko, se ki na luvena, ke sega ko ya, sa dodonu vakalawa me vakawatitaki tale na marama yada vua na taci koya e nona na qele ka me rawa ni tomana tikoga kina na kawa bula vakavuvale. Ko Ruci sa vakawati oti vua e dua e dodonu me nona nai yau, baleta ni sa mate ka sega na luvena, ko koya na turaga e vo tiko ena kawa ko ya me vakawatitaki koya ka vakaluveni kina. Sa donu kina vei Poasa me vakawatitaki Ruci ni sa yacova mai oqo na yabaki ni Jiupili. Nai karua ni lawa ko ya e sega ni rawa ni vosaki tagane na yalewa, ia sa rawa ga ni vakaraitaka tiko na nona vinakataka na tagane e sa raica tiko. Nai vakarau e vakayacora ko Ruci me la’ki vakatakataka na yavai Poasa [3:6-8], sa dodonu vakalawa...sa kila vinaka ko Neomai na lawa oqo ka sa vakasalataki Ruci me vakayacora vei Poasa. Sa rawai Poasa na veika sa vakayacora ko Ruci, ia sa dredre vua me tauri Ruci sara, me vakarogotaka vua na tuakana, e tu vua na dodonu me vakawatitaki Ruci. Ni sa vakadonuya na tuakana na veiwekani vou ko ya, sa vakaio kina ko koya. Sa galala ko Poasa me vakawatitaki Ruci. 4. Nai tekivu ni kawa vakatui. Oqo e dua nai talanoa

totoka; na taro: A cava sara mada e cakava tiko na Kalou, se a cava sara mada nai naki ni Kalou me baleta nai talanoa ni koro lailai oqo? Sa qai matata vinaka mai ni sa tekivu eke na nona vakarautaka na Kalou na kawa vakatui ena muri mai. Na digidigi donu nei Ruci kei na nona mai veiwekani kei Neomai, sa muria ga mai na Nonai tuvatuva na Kalou. Eda sa raica e vuqa na veivakalougatataki sa yaco: ko Neomai, sa kerea na Kalou me vakalougatataki Ruci, ko ira na dautatamusuki era kerea na Kalou me vakalougatataki Poasa, ka vakalesui tale na veivakalougatataki. Ko Poasa, sa kerea na Kalou me vakalougatataki Ruci. Ena veivosa kece me baleta na Kalou e vakayagataki kina na ‘Yahweh’ ka no kina na vakasama ni veigauna kecega, ‘Koi au koi au ga’ [I am who I am or always--Yahweh]. Na Kalou oqo sa dauveivakarautaki [always Provide—Jiova Jaire], sa tiko ena yasaqu ena gauna kecega [always beside me— Nissi--Banner se Shammah-ever present], ko Koya na noqu Dauveivakabulai [always my healer]—Jiova Ropheka]. Sa talei ni da raica ni ko Poasa e kawa mai vei Juta, e dua vei ira na lewe 12 na luvei Jekope, a kawa mai vei Tema, o koya a kucuvi ka qai vakaluvani...sa vakayagataka na Kalou na bula vaka ko ya [wilika na Maciu 1:1ff kei na Luke 3:23-38, ka raici ira na kawa nei Jisu era sega ni ra dodonu ka savasava kece...sa veicurumaki]. Na parofisai nei Jekope e a kaya, *‘Ena sega ni lako tani e Juta nai tutu vakaturaga, se na turaga ni lewa mai vei ira nona kawa kecega, [Judah will hold the royal sceptre and his descendants will always rule... ‘[Vakatekivu 49:10, raica talega na Vakatekivu 35:11].* Sa cavuti oqo ena yabaki drau vakacaca ni bera ni vakatui ko Isireli. Eda sa qai raica oqo na veika e cakava na Kalou: Na tinai Poasa e sega ni Jiu, ko Reapi, na dautagane, na kai matanitu tani a mai ciqoma na Kalou i Isireli. Ko Tema, Reapi, kei Ruci, sa kawa mai kina ko Jisu. Ko Poasa na luvena ko Opeti, ko Opeti na luvena ko Jese, ko Jese na luvena ko Tevita na Tui rogo ka kawa mai kina ko Jisu [raica na Maciu 1:1-17 se Luke 3:23-38]. III. Na ka dredre e yaco se tara na bula sa vaka na sore ni kau [seed] ka sega ni vatu [stone, rock]: Dua ga na vakasama me da qai veitalanoataka: E a vola na vosa oqo e dua na tama vua na luvena ka tarai koya tu na rarawa levu: *‘Na veika dredre e tara ka kania na bula eda sa dau vakasamataka vakatitobu: A cava beka na ka bibi koya? Na sore ni kau se na vatu?’* Ke vatu ena davu no ga, veivakaleqai ka tawa tubu ka tawamudu, ke sore ni kau ena bulu ena qele, kadre me dua na bula vou. Na leqa e tarai na bula nei Neomai se na noda bula sa sore ni kau me vakatubura na

bula vou! Sa dusia ga ni Kalou ogo sa tu na nonai naki e vuni me vakataka ga eda raica vei Jope ena vula sa oti; sa dusia vinaka talega na bula nei Neomai, Ruci kei Poasa ka tadu mai kina ko Jisu na Karisito. Sa talei ni koto kece ga enai naki vuni ni Kalou.

B: Ai Vakamacala ni Same: Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuini, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matani ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 1, raica na kenai vakamacala e cake. Sa buli keda na Kalou ka bulia na veika kece ni sa vinaka. Dina ga ni sa lutu na tamata, sa tekivu talega na nona cakacaka na Kalou me veivueti ka veivakabulai baleta ga ni sa lomani keda. 6. Na Same 146 mai nai Wasewase V ni Same 107-150, sa Same ga ni soKalou ka vakacaucautaki kina ka vakavinavinakataki kina na Kalou ka rawa meda vakayagataka mei vakarau ni noda soKalou.

I. Na Same 146: Nai tekivu ni 5 na Same me vakacaucautaka na Kalou [Hallelujah psalms] sa vakaraitaka na talei ni noda vakacaucautaka ka vakavinavinakataki na Kalou ena gauna ni bula taucoko. Tikina e 1-2: Na vu ni nona vakacaucautataki ka vakavinavinakataki na Kalou na tamata baleta ga ni kila [ka vakabauta] na veika sa tara tiko na bula ena vuku ni veika e vakayacora na Kalou ena bula ni tamata –noda bula- kei na vuravura; sa tudei ka tawa mudu. Tikina e 3-4: Sa vakabauta na Daunisame me ia ga vua

na Kalou na vakarokoroko kei na vakavinavinaka ka sega vua e dua nai liuliu e vuravura ka ni ko ira oqo e yalani ga nodra dui bula. Tikina e 5-7 na Kalou i Jekope sa dodonu ga me vakararavi ka vakanuinui kina na tamata; ko koya a bulia na lomalagi kei vuravura; na Kalou sa lomani keda na tamata kecega, vakauasivi na vakaloloma, sa kauwaitaki ira. Sa sega sara ni lasu na nona vosa ni yalayala na Kalou. Na veika e vakayacora na tamata e sega ni tudei ka sega ni tawa mudu. Tikina e 7b-9 sa veisereki mai nai vesu kecega na Kalou, vueti ira na bale, vueti ira na lutu dromu, vakabulai ira na mataboko; kauwaitaki ira na vulagi, vukei ira na yada kei na luve ni yali ka vakarusai ira era i naki ca [raica na Aisea 61:1-2 kei na Luke 4 18-19]. Tikina 10 sa vakadeitaka ga nona veiliutaki na Kalou; na tamata ga me ia tikoga vua na Kalou na vakarokoroko kei na vakavinavinaka ka tawa mudu. Sa Nona tikoga ga na Kalou na vakavinavinaka kei na vakarokoroko. II. Eda vulica ga eke nai tovo vaKalou ka rawa meda vakamuraia ka vakayacora na tamata e vuravura medai tovo tale, vakauasivi ena noda soKalou.

Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Iperiu: *Nai vola vei ira na Iperiu, ia a rairai volai ni bera na 70 AD/ACE ka sega ni tukuni kina ni sa rusa na vale ni soro mai Jerusalemi ka dauvakayacori kina na vakacaboi soro. E kainaki ni a vola ko Paula, se ko Luke, se ko Panapasa, se ko Sailasa se ko Filipe, ia e so era raica ni vaka na vakasama matata ni marama, ka nanumi kina ni a vola ko Pirisila, kai tokani nei Timoci [Iperiu 13:23]. Nai VT vakaViti e volai kina ni vola ko Paula [Na FNV sa vakayagataka ga: ‘Nai Vola vei ira na Iperiu’], ia sa matata ni sega ni koto kina nai vakarau ni volavola nei Paula ka tekivutaka kece nonai vola ena “Koi au ko Paula...” Sa dredre sara me kilai se o cei e vola? Eda sa duavata ga kei na qase ni lotu ko Origen mai Alekisadaria ni kaya, ‘na Kalou ga e kila.’ Nai vola oqo ea volai vei ira na Iperiu [Jiu] era sa lotu Vakarisito ka ra vakararawataki ena vuku ni nodra Vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito. Sa rairai vei ira na Lotu VaKarisito Jiu mai Itali [Roma], raica na 13:24. Sai naki bibi ga ni vola me dusia ni vinaka cake, se uasivi cake ko Jisu mai nai vakarau makawa ni lotu se bula vakaIperiu [Jiu]. Sa taucoko, uasivi cake, mana, yaga na bula vata kei Jisu, kei na Nona cecere cake se vinaka cake ko Jisu mai na Agilosu [1:4-10-18]; uasivi cake mai na parofita [lesoni ena macawa oqo, rai ki ra], uasivi cake mai vei ira nai Liuliu [3:1-4:13]; e uasivi cake mai vei ira na Bête [4:14-7:28]; e Veiyalayalati Vinaka [Vou] e uasivi cake mai na Veiyalayalati Makawa [8:1-13]; e uasivi cake mai na vanua ni so-Kalou [9:1-10]; ko Koya sa bokoci nai valavalaca [9:11-10:18].*

I. Iperiu 9:11-14: Eda sa vakadeitaka ni ko Jisu na Bete Levu ko koya ga ko Melikiseteki [eda sa goleva oti, wilika na Vakatekivu 14: 18-20; Iperiu 5:4-10; 7:1ff, na bete ka tui kei Salemi (jerusalemi) se tui ni ‘Salem’ –sautu se Vakacegu [shalom]. Na ‘meliki’, na tui kei na ‘seteki’ ‘sadek’...-righteousness-yalo dodonu se ‘Tui ni yaldodonu’-King of Righteousness- ena Iperiu enai VTV sai Jisu Karisito ga] ko koya sa sega ni vakataki ira na bete e vuravura, era cabora nodrai soro taumada me vakasavasavataki kina nodra bula, oti era qai cabora nai soro ni tamata. Ko Jisu sai soro donu sa cabori ga vakadua ena vuku ni

tamata kecega. Na tamata ga me vakabauta nai soro donu ko Jisu. II. Eda sa raica tiko mai ni ko Jisu ka cabora na nodai soro Vua na Kalou, sa vakacabori Koya mai Kalivari ka liviraki kina na Nona dra. Ko ira na bête era sa vakacabora na manumanu ka kureitaka na kena dra mei bokoci ni valavala ca; ko ya sa ka ga e sau, na Kalou ga sa veivakabulai. Na dra, na bula [Vunau ni Soro 17; 11], na nona bula ga sa cabora ko Jisu ena vukuda. Na Bete Levu sa curu sara ena loqi tabu ena vale ni- soro caka e na liga, nai vakatakarakara ga me vaka e laurai enai VTM sa kenai vakarau vei ira na Isireli. Na kena uasivi cake, sai koya na Loqi Tabu ni Kalou, sa curu kina ko Jisu ko Koya ga sa ciqoma nai soro ka bokoca na nodai valavala ca na tamata kecega.

Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan- God has shown grace-Sa vakaraitaka na Kalou nona loloma savu], na yacana vakalperiu kei Kolobodotoluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisii. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalemi era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako mai nona vale ko Jisu kei na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodotoluse Marika. A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Sa macala ni a tu eso nai tukutuku volai enai vavakoso lotu ka ra vakayagataka me dauwiliki ena gauna ni soKalou' ka vakayacani vakaJamani me 'Q'. Nai vurevure oqo e vakayagataka ko Marika kei iratou na vo ni Kosipeli ka dauvakatokai me 'Vurevure Q' [Q Source-Q mai na vosa vaka Jamani -German-Quelle or Source, nai Vurevure] vei ira na Daunivola Tabu. Sa kenai balebale ni rau tautauri ko Maciu kei Luke mai vei Marika kei na Q. E muri ga sa nanumi ni a kauta mai vei Pita e vuqa nonai tukutuku [I Pita 5:13]. Dua tale na kenai vakamacala: baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni yu ni tukutuku nei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na 'Lako tani ki dakuqu, Setani...' [8:33]. Ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou. Sa okati eke na vakasama e rogo mai vei Jisu ka tu kina ko Pita: 'ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.' Ko Jisu e dusi koya ga se dusi Pita? [E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutuktuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivu sara ena nona tukuna na Matanitu ni Kalou ka laki tini ena kauveilatai. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvoa ka sega ni vakaoti baleta ni tini botoilevu ga ena vosa 'afraid of...' rerevaka...' sa qai tini vinaka e muri vei ira eso me vaka e volai 'niratou sa rere'. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama oqo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa

rairai veiiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioti, e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka oqo: 'Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoa na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu'. Baleta ni vakaoqo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronika 15], e a dresuka laivi. 2. E so na daunivola Tabu era nanuma ni a rairai a kama ena kama levu mai Roma ena gauna nei Niro nai tinitini vola oqo wase 16:9 ka lako yani, e muri ga sa qai vakacurumi na kenai tinitini e rua e cake. Oqori e so ga na vakasama ena veigauna. Eda sa vakadeitaka ga ni ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. E sega ni vakabibitaka ko Marika nai vakamacala se nai vakavuvuli nei Jisu, ia sa levu ga nona vakabibitaka na cakacaka ni veivakabulai nei Jisu. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei oqo ko Jisu, bibi na nona cakacaka ka vica ga na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena yukuda na leve vuqa [10:45].

D. Marika 12:28-34:[Raica na Maciu 22:34-40; Luke 10:25-28: I. Nai talanoa oqo nei Marika, sa tarogi Jisu na Daunilawa me baleta nai vunau levu taudua. Sa kauta mai ko Jisu e rua na vunau lelevu na noda lomana na Kalou [Vakarua 6:4-5] kei na noda lomana na kai noda [Vunau ni Soro 19:18]. Na 'Shema' vakaIperiu na cokoti vata ni tikina ruarua e cake ko ya na lomana na Kalou kei na kai nomu, sa vulici mera kila na gone [vaka na Wilivola ni Siga Tabu-Sunday school]. Sa duavata na Daunilawa enai sau ni taro oqo ka vakuria ni yaga cake oqo mai na vakacaboi soro Vua na Kalou [raica nai vakamacala ena Iperiu e cake]. II. Na kenai sau mai vei Jisu, "Ko sa sega ni yawa mai na Matanitu ni Kalou." A cava beka na kenai balebale ko ya? Meda tovolea meda sauma na taro oqo! III. Eda sa vakadeitaka tiko na bibi ni noda lomana na Kalou, ka dodonu me bibi vakakina na noda lomani ira na wekada. Meda raica vata oqo kei na vakasama nei Joni [I Joni 3: 16-18; 4:19-21], ka meda veitalanoataka na kedrau bibi ruarua na tikina oqo; ko ya na noda lomana na Kalou, sa dodonu me laurai ena noda lomana na kai noda! Wilika talega nai I Joni 4: 18-21 sa vakabibitaka: Na bibi kei na dina ni noda lomana na Kalou me laurau ena nodra lomani na tamata ka ena sega ni dina ga nida kaya tiko nida lomana na Kalou ka sega ni lomani ira na tamata...eda sa tamata lasulasu ga...sa vosa bibi ko ya ka da sega ni vinakata me tau vei keda. "O cei na kai noda?" e dua na taro vinaka ka daumaka meda veitalanoataka mada [raica vata kei nai talanoa ni kai Samaria dauloloma –Luke 10:23-37]? III. "Ko sa sega ni yawa mai na Matanitu ni Kalou" me laurai vata kei na Marika 10: 17-31 cf Maciu 19:16-30; Luke 18:18-30]. Sa kenai balebale li meda vakabibitaka na noda kila ka vakabauta ka vakayacora sara na noda lomana na Kalou, kei na noda lomani ira na kai noda se wekada [sa okati kina

na wekada vakadra kei ira na tamata kecega, vavalagi, Idia, Jaina, vulavula, loaloa]? E rawa li meda vakayacora? A cava na nomu nanuma? IV. Ena daumaka mo wilika nai talanoa tautauvata ena Maciu kei Luke e cake oti qai taroga na taro e ra?] A cava beka na vuni nona lako tani na cauravou ko ya? Ke da sega ni vutuniyau, sa dodonu li meda wasea na veika eda taukena, me votai kina ko ira era vakaloloma ka sega na medra kei na kedra? A cava eda vakayacora ena veileqa e tarai keda, se na leqa e tara na veivanua eso, sa dodonu me toso yani na veivukei mai na noda veimasulaki walega ki na noda dodo liga yani ka vukea na bula ni tamata yadua era gadreva na veivuke. A cava eda cakava ena nodra leqa ko ira eso eda kila ka da qai lako sivita? Sa bolei keda na vei taro e cake.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:A. Ni soli mai na leseni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na leseni, tarava nai talanoa ni oti na leseni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na leseni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena leseni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo